

Tab. 4.2. 16 czynników wyodrębnionych przez Cattella w drodze analizy danych kwestionariuszowych

---

Wylewny	Powściągliwy
Bardziej inteligentny	Mniej inteligentny
Zrównoważony	Emocjonalny
Dominujący	Uległy
Beztroski	Poważny
Sumienny	Twardy
Śmiały	Płochliwy
Delikatny	Twardy
Podejrzliwy	Ufny
Fantazyjny	Praktyczny
Wnikliwy	Naiwny
Bojaźliwy	Pewny siebie
Postępowy	Konserwatywny
Samodzielny	Zależny
Kontrolujący się	Nieplanujący
Napięty	Spokojny

Źródło: L.A. Pervin, O.P. John, *Osobowość...*, s. 255.

Z kolei w podejściu Eysencka widać trzy zasadnicze cechy osobowości, którymi są¹⁴:

- psychotyczność (P) – wymiar, który charakteryzuje się tym, że na jednym jego biegunie mamy takie cechy jak: altruizm, empatia czy uspołecznienie, a na drugim: przestępczość, psychopatia czy schizofrenia, a więc zjawiska patologiczne;
- ekstrawersja (E) – wymiar ten definiowany jest przez takie czynniki pierwszego rzędu, jak: towarzyskość, żywiołowość, aktywność, asertywność i impulsywność; przeciwieństwem ekstrawersji jest introwersja;
- neurotyczność (N) (emocjonalność) – to wymiar złożony z następujących cech: lęk, przygnębienie, poczucie winy, niska samoocena i napięcie; przeciwieństwem neurotyczności jest równowaga emocjonalna¹⁵.

Jedną ze współczesnych koncepcji, ujmujących osobowość w kategoriach cech, jest tzw. **teoria Wielkiej Piątki, czyli pięcioczynnikowy model osobowości autorstwa Paula T. Costy Jr i Roberta R. McCrae**. Badacze prowadząc swoje badania nad osobowością, korzystali z 16-czynnikowego kwestionariusza osobowości stworzonego przez Cattella. Analizując wyniki swoich pomiarów, ostatecznie zredukowali go do trzech Eysenckowskich czynników: neurotyczności, ekstrawersji oraz do wyobraźni,

---

¹⁴ *Psychologia. Podręcznik akademicki*, red. J. Strelau, t. 2, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003, s. 536–537.

¹⁵ Tamże.

którą później nazwali otwartością na doświadczenia. Costa oraz McCrea stworzyli w ten sposób trójczynnikowy model osobowości, znany jako NEO (neurotyczność, ekstrawersja i otwartość na doświadczenia). Kolejne badania nad osobowością doprowadziły do poszerzenia tego modelu o kolejne dwa czynniki: ugodowość oraz sumienność¹⁶. Podstawowe wymiary osobowości w modelu Wielkiej Piątki to: neurotyczność, otwartość na doświadczenie, ugodowość, ekstrawersja i sumienność. Autorzy uznali, że pięć wymienionych cech ma międzykulturowy charakter i każda z nich jest uniwersalna dla ludzkiej natury¹⁷.

- **Neurotyczność** jest miarą osobowości oznaczającą chwiejność i wrażliwość emocjonalną. Wynika ze szczególnej wrażliwości autonomicznego układu nerwowego i przede wszystkim wiąże się z występowaniem podwyższonego stanu lęku. Osoby neurotyczne są podatne na doświadczanie negatywnych emocji takich jak gniew, złość, poczucie winy, bywają skłonne do irracjonalnych pomysłów, rzadko kontrolują stres.
- **Ekstrawersja** polega na tendencji do kierowania swojej percepcji i działań ku otoczeniu. Wiąże się z towarzyskością, żywością, aktywnością i poszukiwaniem pozytywnych doznań. Ekstrawertycy lubią przebywać w towarzystwie innych osób, czerpią energię z podejmowanych przedsięwzięć. Przeciwnością ekstrawersji jest introwersja. Introwertycy nie poszukują towarzystwa, z reguły są wycofani, czasami nieśmiali¹⁸.
- **Otwartość na doświadczenia** wiąże się z poszukiwaniem aktywności i nowych doświadczeń oraz stopniem tolerancji i chęcią poznania tego, co nowe i nieznanne. Osoby, które uzyskują wysokie wskaźniki w tym wymiarze, są odważne, twórcze, oryginalne, mają liczne i szerokie zainteresowania.
- **Ugodowość** wiąże się z pozytywnym nastawieniem do innych osób, altruizmem, a także zaufaniem. Osoba uzyskująca wysokie wyniki w tym wymiarze jest ufna, prostolinijna, pomocna, sympatyczna i przebacząca. Definiując ten wymiar, należy pamiętać, iż istotny jest kontekst sytuacyjny. Ludzie w momencie walki o własne interesy mogą postępować w sposób bardziej przystosowawczy niż uległy (choćaby uruchamiać tendencję walki)¹⁹.
- **Sumienność** opisuje motywację, zaangażowanie w działanie, realizowanie celów, a także stosunek człowieka do wykonywania wszelkiego rodzaju zadań²⁰.

¹⁶ Tamże, s. 551–552.

¹⁷ L.A. Pervin, *Psychologia osobowości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002, s. 60.

¹⁸ B. Zawadzki, J. Strelau, P. Szczepaniak, M. Śliwińska, *Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrae. Adaptacja polska*, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2007, s. 12–34.

¹⁹ Tamże, s. 12–34.

²⁰ L.A. Pervin, O.P. John, *Osobowość...*, s. 269.